

In this regard there is a need in providing the deep scientific and theoretical research of Ukrainian Criminal Procedure Code norms and their impact on the practice of law enforcement system. Especially it is concerned to the legal and organizational basis of covert proceedings (investigative) actions the system, which include the control of committing a crime. So, Chapter 21 of the Criminal Procedural Code of Ukraine stipulates the system and order of proceedings covert proceedings (investigative) actions, and its content is now being a great interest among scientists, lowers.

Given the innovative aspect of the criminal proceeding, and its one of the main measure - covert proceedings (investigative) actions, theoretical and applied aspects of control over committing a crime requires a thorough scientific analysis that is not possible to conduct without the approaches to the understanding of its nature and content.

At the same time, at present the theoretical and legal sources not directly fix the definition of control for the crime, revealing only the content of the individual forms. It should be noted that organizational and legal basis for the control over committing a crime as a generalization of scientific category has not yet been studied, which needs a deep scientific research. In addition, we believe that this study will be of great practical and theoretical importance to improve the system of combating crime today.

It should be noted that in making the definition of the control over committing a crime, it is appropriate to take into account the general features of its components.

Thus, combining the interpretation of the concepts of "control", "crime" and the tacit understanding of the covert proceeding (investigative) action, it can be concluded that the control over committing a crime - a set of interrelated legal, organizational and tactical actions that are carried out exclusively by the decision of the prosecutor in certain applicable law forms and are authorized agents to verify compliance with the availability and reliability of evidence to suggest that committed grave or especially grave crimes, information about methods or facts of which are not subject to disclosure, except as provided by Code of Ukraine.

Key words: *Criminal Procedural Code of Ukraine, covert investigatory (search) actions, control for crime commitment.*

Надійшла до редакції 26.11.2014

Лозовський К. І.

здобувач

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПОНЯТТЯ ТА МЕЖІ ДІЇ ПРИНЦИПУ ГЛАСНОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

З'ясовано існуючі в теорії кримінального процесу наукові дефініції поняття «принцип гласності у кримінальному процесі України». На підставі проведеного системного аналізу вже існуючих досліджень обґрунтовано авторське визначення вказаного принципу. Вивчено нормативно-правові підстави функціонування принципу гласності судового розгляду та з'ясовано межі його дії з урахуванням стадійної будови кримінального процесу і існуючої засади змагальності сторін.

Ключові слова: *принцип, засада, гласність, принцип гласності, гласність судового провадження, гласність судового процесу.*

Постановка проблеми. Регламентация у ст. 7 КПК України вичерпного переліку загальних засад кримінального провадження, а також розкриття їх змісту у ст. 8-29 Кодексу, незважаючи на цілком позитивний аспект, поки що не вирішило всіх існуючих проблем практики та науки кримінального процесу. З одного боку, уніфікація засад кримінального провадження в одній главі Кодексу сприяє їх загальному визнанню, а з іншого – вимагає проведення ґрунтовних наукових досліджень та певного часу для сприйняття важливості й обов'язковості дотримання їх змісту суб'єктами правозастосування.

Зазначимо, що одна частина визначених основних засад кримінального провадження є принципово новою (наприклад, розумність строків), а інша, суттєво більша, – вже отримала свою часткову або повну регламентацію у ст. 129 Конституції та КПК України 1960 р. У зв'язку з цим гласність судового провадження не є новим принципом (засадою) кримінального судочинства, однак межі вказаного принципу і досі залишаються дискусійними, враховуючи розподіл кримінального процесу на досудову і судову частину та запровадження дії принципу змагальності сторін. Вказане свідчить про актуальність обраної теми та необхідність її розробки на монографічному рівні.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблематики. Одразу слід констатувати, що окремі наукові розвідки з даної проблематики вже були проведені такими вченими, як В.В. Король [1], В.Т. Маляренко [2], І.Л. Петрухін [3], І.В. Смолькова [4], В.І. Сліпченко [5], М.М. Михеєнко, В.Т. Нор, В.П. Шибіко [6] та ін. Однак більша частина таких досліджень, виконана за часів функціонування КПК України 1960 р., взагалі не торкається меж дії принципу гласності, а розглядає лише його поняття, зміст та складові елементи. При цьому слід зазначити, що, на думку таких вчених, як В.В. Городовенко [7, с. 16-17], В.В. Король [1, с. 33], О.П. Кучинська [8, с. 37-39], М.М. Михеєнко [9, с. 222] та В.В. Навроцька [10, с. 23] терміни «засада» і «принцип» є синонімами. Ми приєднуємося до зазначеної думки і не будемо розмежовувати їх зміст у нашому дослідженні, оскільки наявне/можливе співвідношення вказаних вище термінів потребує власного наукового дослідження.

Метою статті є з'ясування поняття принципу гласності у кримінальному процесі України та встановлення (уточнення) меж його дії у кримінальному судочинстві, а також проведення системного аналізу законодавства з розглядуваного питання.

Виклад основного матеріалу. Пунктом 20 ст. 7 КПК України до загальних засад кримінального провадження віднесено гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними засобами. У той же час слід наголосити, що п. 7 ст. 129 Конституції до основних засад судочинства відносить уже гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами. Отже, законодавець, регламентуючи дію принципу «гласності», в одному випадку вказує на те, що його дія поширюється на «судове провадження», а в іншому – на «судовий процес». Однак окремі вчені у своїх дослідженнях дію принципу гласності автоматично поширюють на весь

кримінальний процес, а не лише на його судову частину. У зв'язку з цим є актуальним та необхідним для теорії кримінального процесу дослідження саме меж дії принципу гласності у кримінальному процесі України.

Звернувшись до ст. 3 КПК України, в якій наведено визначення основних понять, стає очевидним, що законодавиць розкриває лише зміст таких загальноживаних з них, як «кримінальне провадження» та «судове провадження», не вказуючи, що слід визнавати саме судовим процесом.

Так, під поняттям *кримінальне провадження* визнається досудове розслідування і судове провадження, процесуальні дії у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність (п. 10 ч. 2 ст. 3 КПК).

У той же час *судове провадження* – це кримінальне провадження у суді першої інстанції, яке включає підготовче судове провадження, судовий розгляд і ухвалення та проголошення судового рішення, провадження з перегляду судових рішень в апеляційному, касаційному порядку, Верховним Судом, а також за нововиявленими обставинами (п. 24 ч. 2 ст. 3 КПК).

Отже, КПК України не дає відповіді на питання, що слід розуміти під судовим процесом. Відповідно до змісту Закону «Про судоустрій та статус суддів» стає очевидним, що під судовим процесом необхідно розуміти розгляд конкретної справи судом (ст. 11) [11]. Згідно з тлумачними словниками, процес (від *лат. processus*) – це рух, просування [12]. Таким чином, можна дійти висновку, що судовим процесом у кримінальному провадженні визнається розгляд справи в суді від самого початку до її вирішення по суті. Вказане вище дає можливість обґрунтовано стверджувати, що принцип гласності судового провадження поширює свою дію лише на судові стадії кримінального процесу.

У той же час необхідно наголосити, що окремі ознаки гласності та відкритості за КПК України 2012 р. отримала і досудова частина кримінального провадження, наприклад у ст. 221 «Ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення» та ст. 290 «Відкриття матеріалів іншій стороні».

Однак на досудовому провадженні функціонування інституту гласності обмежується ст. 222 КПК України як гарантія недопустимості розголошення відомостей досудового розслідування. Вказане законодавче положення отримало своє подальше закріплення у формі процесуальних обов'язків конкретних учасників кримінального провадження, а саме свідка (ч. 3 ст. 66), перекладача (п. 4 ч. 3 ст. 68), експерта (п. 4 ч. 5 ст. 69), спеціаліста (п. 3 ч. 5 ст. 71) – як обов'язок не розголошувати без дозволу слідчого (прокурора) відомості, які стали їм відомі у зв'язку з участю у кримінальному провадженні.

У той же час вказаний процесуальний обов'язок автоматично не розповсюджує свою дію на підозрюваного (ст. 42), законного представника підозрюваного (ст. 44), захисника (ст. 45-47), потерпілого (ст. 57), представника потерпілого (ст. 58), цивільного позивача (ст. 61), законного представника потерпілого (ст. 59), цивільного відповідача (ст. 62), представника цивільного позивача або цивільного відповідача (ст. 63), законного представника цивіль-

ного позивача (ст. 64). За таких специфічних умов законодавчої регламентації на практиці постає питання: як, дотримуючись вимог процесуальної форми, зобов'язати підозрюваного та його захисника, потерпілого та його представника, цивільного позивача, відповідача і їх представників у необхідних випадках не розголошувати відомості досудового розслідування на вимогу слідчого чи прокурора.

Вивчення матеріалів слідчо-судової практики та системний аналіз КПК України засвідчили, що в тих випадках, коли кримінально-процесуальний закон конкретно передбачає процесуальний обов'язок суб'єкта кримінального процесу (п. 3 ст. 57, п. 3 ч. 2 ст. 66, п. 4 ч. 3 ст. 68, п. 4 ч. 5 ст. 69 та п. 3 ч. 5 ст. 71) про недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування, то про це достатньо зазначити в протоколі відповідної процесуальної дії. Однак коли вказаний процесуальний обов'язок прямо не передбачений нормами КПК України, слідчий або прокурор мають право або навіть зобов'язані у необхідних випадках покласти такий обов'язок (наприклад, на підозрюваного, захисника, цивільного відповідача та ін.) на підставі ст. 222 КПК.

Слідчий або прокурор, згідно з ч. 3 ст. 110 КПК, зобов'язаний прийняти вказане рішення у формі постанови, яка, на нашу думку, повинна отримати назву «Постанова про недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування». Після цього вказані особи підлягають ознайомленню з її змістом, а від них відбирається відповідне зобов'язання, засвідчене особистим підписом на вказаній постанові. Наполягаємо на недоцільності складення окремої розписки у зв'язку з тим, що такий вид оформлення обов'язку не відповідає існуючій процесуальній формі та не є процесуальним документом.

Встановивши межі дії принципу гласності судового провадження та описавши порядок покладення процесуального обов'язку нерозголошення відомостей досудового розслідування на відповідних суб'єктів, на нашу думку, доцільно перейти до визначення самого поняття принципу гласності у кримінальному процесі.

Так, В.М. Маляренко зазначає, що відкритість (гласність) судового процесу – це одна із найбільших гарантій об'єктивності суду, можливості для захисту обвинуваченого. При цьому вчений зазначає, що поняття «гласність судового процесу» вживається як синонім поняття «відкритість судового розгляду» [2, с. 84-85]. Однак ми виходимо з позицій про схожість, але не тотожність гласності і відкритості судового провадження.

У класичному підручнику з кримінального процесу М.М. Михеєнко принцип гласності судового розгляду визначає як право кожного громадянина, який досяг 16 років, бути присутнім у залі судового засідання, а також те, що хід і результати судового процесу можуть висвітлюватись в ЗМІ або іншим способом доводитись до населення (*зовнішня гласність*). Коли ж справа слухається у закритому судовому процесі, то діє *внутрішня гласність* судового процесу, бо є присутнім прокурор, потерпілий, підсудний та його захисник, тим більше що вирок суду у всіх випадках проголошується публічно [6, с. 47]. Одразу слід наголосити, що наукова доцільність розподілу дії

принципу гласності судового розгляду на зовнішню і внутрішню була дієва за часів функціонування КПК України 1960 р. та панування ідей саме виховного впливу рішень суду на громадську думку.

Відомий вчений та практик В.В. Городовенко справедливо зазначає, що у науковій літературі й практиці судів принцип гласності судового провадження розкривається в таких змістовних елементах: 1) *мотивувальні засади* – необхідна умова для: а) справедливого розгляду справи незалежним і безстороннім судом; б) забезпечення можливостей для захисту своїх прав та інтересів учасниками судового розгляду; в) виконання судом його виховної функції, попереджувального впливу правосуддя; 2) *організаційні засади*: а) можливість всіх громадян, що досягли певного віку, бути присутніми при судовому розгляді і стежити за його ходом; б) можливість висвітлювати хід і результати судового процесу в ЗМІ; 3) *правові засади*: а) обов'язок оприлюднення всіх судових рішень; б) розгляд справи у закритих судових засіданнях лише у випадках, передбачених законом; в) обов'язковість публічного оголошення рішень суду при закритому розгляді справи [7, с. 298].

Слід зазначити, що В.В. Городовенком проведено достатньо ґрунтовне дослідження існуючих в теорії кримінального процесу змістовних елементів принципу гласності судового процесу, однак, на нашу думку, вказане твердження у своїй конструкції не розмежує такі важливі елементи гласності судового процесу, як відкритість судового розгляду, обов'язковість оголошення, оприлюднення та доступність тексту судового рішення.

На нашу думку, присутність будь-якого громадянина, який досяг 16 років, у залі судового засідання свідчить саме про відкритість, а не гласність розгляду справи. Гласність же судового провадження складається з таких елементів, як:

– право будь-якої особи на безпосереднє сприйняття як самого ходу судового розгляду (засідання), так і зачитаного суддею тексту судового рішення за результатами розгляду справи (в залі судового засідання);

– право осіб, яких стосується судове рішення, отримати завірені відповідним чином копії судового рішення;

– право громадськості на оприлюднення в ЗМІ ходу та результатів судового розгляду справи, з урахуванням винятків, передбачених ч. 2 ст. 27 КПК;

– право кожного громадянина на доступ до будь-якого судового рішення за умови знеособлення персональних даних про осіб, яких воно стосується.

На підставі викладеного доцільно дійти висновку, що під принципом гласності судового провадження слід розуміти право будь-якої особи безпосередньо сприймати хід та оголошення суддею (судом) результатів судового розгляду справи, отримувати відповідну інформацію за допомогою або через ЗМІ, а також отримувати завірені копії судового рішення тими особами, яких воно стосується, або взагалі мати загальний доступ до будь-якого судового рішення після знеособлення в ньому персональних даних про осіб, яких воно стосується.

Висновки. Результати опрацювання зазначених наукових джерел, аналіз існуючих проблем застосування КПК України в аспекті функціонування

принципу гласності судового провадження засвідчують, що, незважаючи на загальне розуміння змісту вказаного принципу, теорія кримінального процесу не має єдиного підходу у його визначенні (тлумаченні). Вчені у своїх дослідженнях вдаються або до значного розширення його змісту, або взагалі обмежують його суть лише одним посиланням на відкритість судового розгляду як гарантію права обвинуваченого на об'єктивність судового розгляду.

Ми ж наполягаємо на тому, що зміст понять «гласність» і «відкритість» судового провадження необхідно принципово розмежовувати. Під відкритістю судового провадження необхідно розуміти право будь-якої особи, яка досягла 16 років, бути присутньою в залі судового засідання, у той час як принцип гласності судового провадження необхідно розглядати у сукупності трьох складових: обов'язковість оголошення, оприлюднення та доступність як самого судового розгляду, так і змісту ухвалених судових рішень.

Крім того, слід наголосити, що принцип гласності судового провадження поширює свою дію лише на судові стадії кримінального провадження. Поряд з цим дія принципу змагальності сторін свідчить про існування певних ознак гласності і на судовій стадії завдяки таким нормам, як ст. 221 та ст. 290 КПК. Також потребує уніфікації п. 20 ст. 7 КПК і п. 7 ст. 129 Конституції України з метою використання одного терміна, а саме «гласність судового провадження».

Бібліографічні посилання

1. *Король В. В.* Засади гласності та її обмеження в кримінальному судочинстві України : дис. ... канд. юрид. наук / Володимир Володимирович Король / Львівський нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2002. – 205 с.
2. *Маляренко В. Т.* Конституційні засади кримінального судочинства : монографія / В. Т. Маляренко. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 320 с.
3. *Петрухин И. Л.* Гласность судопроизводства. Конституционные основы правосудия в СССР : научное издание / И. Л. Петрухин [под ред. В. М. Савицкого]. – М. : Наука, 1981. – 360 с.
4. *Смолькова И. В.* Проблемы охраняемой законом тайны в уголовном процессе : дис. ... д-ра юрид. наук / Ирина Вячеславовна Смолькова. – Иркутск, 1998. – 404 с.
5. *Сліпченко В. І.* Співвідношення гласності судового процесу та охорони державної таємниці на стадії попереднього розгляду справи суддею // Вісник Луганського державного ун-ту внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка. – Спецвипуск «90 років карному розшуку України та проблеми вдосконалення його діяльності в сучасних умовах боротьби зі злочинністю». – 2009. – № 2, в 2-х ч. – Ч. I. – С. 203-212.
6. *Михеєнко М. М.* Кримінальний процес України : підручник / М. М. Михеєнко, В. Т. Нор, В. П. Шибіко [2-ге вид., перероб. і доп.]. – К. : Либідь, 1999. – 536 с.
7. *Городовенко В. В.* Принципи судової влади : монографія / В. В. Городовенко. – Х. : Право, 2012. – 448 с.
8. *Кучинська О. П.* Принципи кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників : монографія / О. П. Кучинська. – К. : Юрінком Інтер, 2013. – 288 с.
9. *Михеєнко М. М.* Конституційні принципи кримінального процесу // Проблеми розвитку кримінального процесу в Україні : вибрані твори. – К. : Юрінком-Інтер, 1999. – 240 с.
10. *Навроцька В. В.* Засада диспозитивності та її реалізація в кримінальному процесі України : монографія / В. В. Навроцька. – Л. : Львівський держ. ун-т внутр. справ, 2010. – 440 с.
11. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 07.07.2010 № 2453-VI [Елект-

ронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2453-17>.

12. Вікіпедія : відкрита Інтернет-енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org>.

Лозовский К.И. Понятие и пределы действия принципа гласности в уголовном процессе Украины. Исследуются существующие в теории уголовного процесса научные дефиниции понятия принципа гласности в уголовном процессе Украины. На основании проведенного системного анализа уже существующих исследований обосновывается авторское определение указанного принципа. Изучаются нормативно-правовые основания функционирования принципа гласности судебного разбирательства и выясняются пределы его действия с учетом стадийности уголовного процесса и существующих основ состязательности сторон. Обращается внимание на неоднозначность применения понятийного аппарата, а именно понятия «гласность судебного производства», предусмотренного п. 20 ст. 7 УПК, и «гласность судебного процесса», гарантированного п. 7 ст. 129 Конституции Украины. Доказывается, что существование указанной несогласованности положений нормативно-правовых актов на практике приводит к неоднозначному толкованию одних и тех же положений законодательства и способствует возникновению трудностей в правоприменении. В связи с этим автором обосновывается целесообразность унификации понятийного аппарата и необходимость использования только одного понятия – «гласность судебного производства».

Ключевые слова: *принцип, гласность, принцип гласности, гласность судебного разбирательства, гласность судебного процесса.*

Lozovskii K. I. Notion and boundaries of the principle of publicity in criminal procedure of Ukraine. In this paper examines existing scientific definitions in the theory of criminal process concept of «the principle of publicity in criminal process of Ukraine». Substantiates the author's definition of this principle based on the systematic analysis of existing research. Been studied normative legal grounds of functioning of the principle of publicity of the judicial consideration and was found out the limits of its action taking into account phasic structure of criminal process and existing principles of adversarial. There was accented attention on the ambiguity in the application of the conceptual apparatus, namely, «publicity of the proceedings» which provides paragraph 20 Art. 7 of the CPC of Ukraine and the «publicity of a trial», guaranteed by paragraph 7 Art. 129 of the Constitution of Ukraine. The author has proved what the existence of the indicated inconsistency of the provisions of legal acts in practice leads to ambiguous interpretation of the same provisions of the legislation and contributes to the emergence difficulties in law enforcement. Based on what the author substantiates the expediency of unification of conceptual apparatus and the need to use just one concept of «publicity of court proceedings». Also the author finds out that in the theory of criminal process, most scientists do not distinguish between such concepts as «principles» and «foundations» (bases) of criminal proceedings. Substantiated formal distribution of evidence of the principle of publicity on the prejudicial investigation on the basis of the provisions of Art. 221 and Art. 290 the CPC of Ukraine. Also the author carried out the distribution of the subjects of criminal process into two groups. The first include those for whom laid the ensure secrecy of the prejudicial investigation as direct procedural obligation (witness, interpreter, expert and specialist). The second group includes those subjects of criminal proceedings in which the obligation not to disclose the information of prejudicial investigation may be imposed only by a motivated decision of the investigator or prosecutor, the content of which is declared to person under the signature (suspect, victim, defender, etc.).

Keywords: *principle, ground, publicity, principle of publicity, publicity of court proceedings, trial publicity.*

Надійшла до редакції 25.12.2014